

A NÉPI JÁTÉK ÉS AZ IFJÚSÁGI SZÍNPAD

Most, amikor 60 népi játék elindul három „népművelési könyvecské”-ben, hogy utat keressen az ifjúság szívéhez, útravalóul szánom e sorokat. Sokszor jártam a falvakat, népi játék után kutattam. A fáradság sosem nyomott annyira, mint néha-néha a kétség a felett, hogy érdemes-e a népi játékokat gyűjteni, a városi ifjakkal eljátszatni és megkísérelni a szóbeli életre teremtett hagyományok nyomtatásban való terjesztését. A népi játékoknak lehet-e hasznos szerepe a mai magyar életben? Néhány élménnyel próbálok válaszolni. Mozaikszerűen rakódtak e képek egymás mellé és mintegy a feleletet adják. A budapesti „Nagykarácsony éccakája” előadások után sokszor jöttem hozzám, sőt a kis gyermekszereplőkhöz is felnőtt férfiak és szóvá tették, hogy ezt vagy azt miért így játsszuk? Nem egyszer parázs vita keletkezett a felől, hogy melyik a betlehemesek helyes szólásmondása, éneke? Kedves konoksággal mindig azt tartották helyesnek — vagy inkább a legszebbnek —, amit kiki gyermekkori élményként hozott elé büszkén, jólesően, meleg ráemlékezéssel. Egyik nyáron Aszófön egy ritkább népi játékot, a Balázsjárást kerestem. 30—40 évvel ezelőtt játszották utoljára, szóval majdnem egy emberöltővel ezelőtt. Szívesen látnák ma is. Elevenen emlékeztek a játékra nemcsak az egykori szereplők, hanem a nézők is: azonfelül tisztelettel és megbecsüléssel emlegették a szereplőket, akik megállták helyüket a játékban. A szereplők pedig ma is úgy beszéltek egymásról, úgy számoltartották egymás tartózkodási helyét, mintha legalább is együtt katonáskodtak volna. A budapesti zeneakadémiai játékokon öt évvel ezelőtt különösen kitűnt egyik kis polgárista a betlehemes pástor-szereppel. Jóízű hangját a rádión keresztül is sokan megszerették és megmosolyogták. A fiú ma már gimnazista (saját erejéből tartja fenn magát), legutóbb felvidéki betlehemes játékot hozott a falujából, pontos leírást, csak a dallamokat kellett hozzájegyeznünk a néprajzi gyűjtések számára. A játékot elő is adtuk s a főszereplő az ifjú gyűjtő volt. A néphagyomány játékos megnyilatkozása valahogy ilyenféleképp érdeklí öreget és fiatal egyformán.

A népi játékokat nem hivatásos színészek adják elő, hanem a nép fiai. Szerepkönyvük nincs, mert akik játsszák, rendszerint az idősebbektől lesték el a játékot s ha kiöregednek belőle, fiaiknak, unokáiknak tanítják a mutatós mozdulatokat, a szavakat, a dallamokat és így vándorol tovább néha sok kellék is. A népi játékok ismerete éppen ezért nemcsak alkalmi szereplést jelent, még kevésbé divatos népieskedést, hanem mélyebb bekapcsolódást a nemzeti hagyományokba, megbecsülését annak, amit századok magyarsága vall magáénak.

Ha szóbeliség élteti is a népi játékot, a műveltség bizonyos fokán szükség lehet a játékos szerepek rögzítésére. Ahol a játékok hagyományos élete megszakadt — pl. amikor a falusi gyermekek tömegesen mennek a városi iskolákba, a játék-hagyományt írásokból is megismerhetik. A múltban is vándoroltak népi játékszövegek. Közvetítők voltak például a kántorok kéziratok könyvei. Ezekhez rendszerint népi játék is került. A ponyvanyomtatványok, naptárak is közöltek néha-néha népi játékot s helyenként ilyen forrásokból is merítettek a játékosok. Az írásbeli közvetítés tehát nem idegen a néphagyomány ezen területén. Amikor három testvérkötetben a magyar életnek biztató, derűs és szép jelenségeit, 60 színszerű népi játékot

közreadunk, elsősorban az ifjúsági színjátszás és ünnepélyrendezés nagy hatóerejére számítunk.

A népi játék az édes anyanyelv, a dallam, a mozdulat és az ünnepi viselet tökéletes, összeforrt együttese. Tökéleteset kíván a szereplőtől is: jó hangsúlyozással beszélő, jól éneklő és szép mozgású ifjúságot — vagyis épkezlab, teljes embert. A népi játékoknak egyik főjellemvonása, hogy hibátlan szépséget kíván. Testi vagy beszédbeli fogyatékságban szenvedő, vagy ilyent utánzó emberalak a népi játékokban sosem lehet a siker forrása. Sajátos népi jelenség ez nálunk és a városi nép ízlésétől merőben elüt.

A népi játékok szövegét (néhány jellegzetes szótól eltekintve) irodalmi nyelven közvetítjük. Tájszólást nem közlünk, felesleges volna más vidéket utánozni. Ahol tájszólás él, ott úgysis jellemző színeződést kap a szavalás, az ének s a népi játékon ez a helyi nyelvi eljárás érvényesüljön. Régi tapasztalat, hogy ha a saját vidéke nyelvén szól a szereplő, hamarabb belezökken ösztönös, vagy helyi hagyományos játékmódjába. Szívesen elfogadható az a mozdulat, hanglejtés, melyet az ifjú „maga talál ki“. Ne utánozzon falusinak vélt vaskos mozdulatokat, öblös hangot, hanem maradjon a „színpadon“ is gyermek, amilyennek őt az Isten teremtette. Az önálló kifejezőképesség természetes kibontakozása minden rendű ifjú számára a népi játék. Az ifjúság ösztönös játékmódján felül irányító legyen a néprajzi hűség, hogy egy csomó jellegzetesen magyar szóhangsúly, hanglejtés, mozdulat és dallam közkinccsé váljék az ifjúsági színjátszásban. Az ifjúság a népi játékok révén sok nemzeti vonást elsajátíthat. Ezeket ha idővel látszólag el is felejt, le is veti magáról, az egykori átéléssel valamiféle tudatalatti magyarságot mégis teremtett önmagának.

A népi játékok kellékei kétfélék. Alapöltözet és jelvények. Az alapöltözet a játék gyűjtési helyének a népviselete. Ifjúsági színpadon nem kötelező: hiszen a népi játék lényege nem a népviselet. Az eredeti magyar viselet felöltése azonban jelentős. Észrevehetően megváltoztatja, megnevesíti, megmagyarosítja a mozdulatokat, mert a szereplő tudja és magán érzi, hogy megjelenése szerint is magyar. Némelyik népi játéknál a mozdulatokat valósággal szabályozta a viselet, pl. sétálva énekelnek és ehhez a lassú mozgáshoz a csizmás és sokszoknyás leányalak lassú lépése illik (kétszer lassúbb, mint a csárdásnál vagy a katona lépésénél). A népi játékokkal felújíthatók a falu régi népviseletei is. Jó alkalom arra, hogy a ládafiában gondosan őrzött ruhák elfelejtett, eltemetett szépsége megcsillogjon a színpadon, olyan szépen, hogy kedvet keltsen az újraviselésére. A jelvények a népi játékok elmaradhatatlan kellékei, pl. fakard, csákó, szőrével kifordított kabát, muzsikáló bot, gyermekhangszerek, betlehem. A kellékek elkészítése, előteremtése rendszerint a játékosok feladata, ami próbára teszi ügyességüket. Népi játékkellékeket — legalább ma még — nem tartanak sem a kölcsönzők, sem az iskolai, sem a műkedvelő színpadraktárak. Munkába kell állni a szereplőknek, hogy mindent előteremtsenek; bot, régi ruha viselését, szokatlan eszközök kezelését kell elsajátítani és minél többet beszélni a tapasztalattal, az öregekkel: mindez a vállalt szerep előzetes átélésére ad módot.

A játékra lehetőleg maga az ifjúság szervezkedjék: ők ismerik egymást. A közös vállalkozás és a sikervágy nevelje az ifjúságot önkéntes összefogásra és szinte katonás fegyelmezettségre.

A népi játékok hagyományos ideje az ünnepnap és igazi színpadja a parasztház. Ide kér bebocsátást a szereplők előljárója és a háznép, azután a hamarjában összesereglett rokonság és szomszédok körülveszik az ajtótól a szoba közepéig terjedő „népi játékszínt”. A színtér tehát rendszerint kicsiny, szorosan körül van véve a nézőkkel, ami sok közvetlen kapcsolatra ad alkalmat a szereplők és a nézők között. A nézők gyakran beleszólnak a játékba; szinte nem is a játék tartalma érdekli őket, hiszen azt évente látják, sőt gyerekkorukban maguk is játszották, tehát betéve tudják. A szereplők személye és rögtönzései azonban mindig érdeklik a nézőket. A közvetlen kapcsolatok megteremtésére kell törekedni akkor is, ha színpadra kerül a népi játék. Bemutatására elég az egyszerű dobogó, a szemnek kellemes, nagyvonalú és jól világított háttérrel. A népi játék szövege gyakran szól közvetlenül a nézőhöz. A szokásos köszöntések első felét mondják csak a szereplők és a feleletet a nézőktől várják. A közönségtől kérnek engedélyt a szereplésre. Helyes, ha minél több ötletes kezdeményezéssel fordulnak feléje, mintegy szereplő társat keresve a nézők sorából. Akiben van humor és kedély, az bizonyára elmosolyogva fogadja az ünneplő szavakat, dallamokat és nemcsak jó szívvel, hanem jó szóval is megadja az engedélyt a játékosoknak és visszaköszön a köszöntésükre. Úgyes szereplő sajátos bájú kapcsolatot teremt a színpad és a nézőtér között, s ez fokozódik, ha közbeszólásaikra talpraesett feleletet ad. Éppen ezért nem helyes, ha a népi játékokat népszínműszerű keretben helyezik a színpadra. Ilyenkor a szereplők a színpadon egymással társalognak s kimarad a játékból a nézőtér közönsége.

A népi játékkal aránylag könnyen és sokat tanul az ifjú a magyar népköltésből. Legalább is sok egyszerű éneket és hozzákapcsolódó táncos mozgást. (Elvászthatatlan egység ez gyakran!) Például sűgő sem kell a népi játékhoz. Az évszázadok óta élő szóbeliség természete szerint úgyis csak az marad meg, amit szívesen fogad az emlékezet. Elmaradnak a felesleges vagy nehezebben megjegyezhető részek. (Ebből ered a népi játékok gyakori balladai szűkszavúsága.) Hamarosan minden szereplő az egész játékot megtanulja, könnyen folytatja, segíti egymást, hiszen az egész játék állandóan a szereplők előtt folyik. A jelenésre váró szereplők rendszerint ott állnak a nézők előtt, legfeljebb kissé hátrább sorakoznak és ezzel jelzik, hogy rájuk később lesz szükség. A színen marad és alakjával díszíti, telíti a képet az is, aki leszerepelt. A népi játék sajátos vonása, hogy a színpadi kép az alakok számának növekedésével is fokozódik.

Érdeklődésre tarthat számot a népi játékok eredete is. Jelentős részük kétségkívül a templomokból árad szét, mintegy a nép ünneplési kedvét, színjátszó készségét bontotta ki az egyházi év ünnepi játékaiban. A színes felvonulás és alakoskodás, az énekkel díszített jókívánás ősi ünneplési forma. A néphit időtlen távolaiból őriz emlékeket. Megtartása és befogadása iratlan törvénye a népeletnek. A népi játékokban szinte mindebből van valami, ami egykor a nemzet egyetemét érdekelte. Színjátszástörténeti értéke van például a *Dúsgazdag* című históriajátéknak. Máig friss és elevenen él az erdélyi nép között, valaha valószínűleg Angliától Erdélyig végigmulatatta Európát. Az úriosztálytól való újabb leszívargásra érdekes példa a debreceni kántálás. Ennek egyéb mellékkörülménye, hogy a kántáló csapatok éjtszakánként sokat verekednek. Többet, mint a virtus megkívánna s ez talán még

azoknak az összecsapásoknak az emléke, amikor a diákoktól a kántálás kizárólagos jogát és szokását el-eltették a nép fiai s az átvétel nem ment simán.

Bevezetésül szántuk e gondolatokat a *Népi Játékok* három kis kötete elé. Szinte személytelenek a megállapítások; hosszas tapasztalatok és megbeszélések után alakultak ki. Kialakításukban résztvettek a magyar néprajz kiváló tudósai is és a népművelés vezetői is; éreztük munkánk fontosságát, gyakran fordultunk hozzájuk tanácsért, elvek tisztázásáért. Tapasztalatokkal pedig a fővárosi és vidéki tanárok és tanítók szolgáltak, akik a népi játékokkal már foglalkoztatták tanulóikat. Örülnénk, ha hasznára lennének a népi játékok ügyének s a népi játékokkal felfrissülne és új színfolttal lenne gazdagabb az ifjúsági színjátszás és ünnepélyrendezés.

Volly István

AZ EGYKE A TANYÁK VILÁGÁBAN

Az egykéről politikusaink, egyházi férfaink és nemzetgazdászaink már annyit írtak és tárgyaltak, hogy az a rengeteg cikk, tanulmány és szónoklat egész könyvtárt megtöltene. Gyűlések ezrein, röpiratok millióiban adták tudtára az országnak azt a megdöbbentő igazságot, hogy minden évben kihal ezen a tejjel-mézzel folyó földön egy falu, minden évben kevesebb a gyermek s egyre több azoknak az iskolajátóknak a száma, amelyek az egyke miatt örökre becsukódnak. Az egykének a városokban és falvakban való otthonosságáról alapos, statisztikai adatokkal támogatott megállapítások adtak számot az elmúlt években, annyira, hogy a városi és a falusi helyzetről elég tiszta a szemlélő előtt a kép. Más a helyzet a búzaszagú, pacsirtanótás tanyák világában, ahová az egyke nesztelen léptekkel szintén kiosont és már annyira elterjedt, hogy tovább behűnyt szemmel nézni nem lehet, hogyan pusztítja a kemény magyar fajt. Éppen ezért őszinte bátorsággal meg kell mutatni, milyen is voltaképpen a helyzet a pipacsos rónákon, hogy az illetékesek annál könnyebben megtalálhassák a gyógyítás orvosságát.

A tanyai asszonyok közt az egykéről nagyon kevés szó esik. Leginkább akkor terelődik feléje a figyelem, mikor lóhalálban kell beszállítani valamelyik fehérnépet a kórházba, akiről aztán napok múlva kiderül, hogy tulajdonképpen mi is sodorta a sír széléhez. Vagy olyankor suttog a szellő nagyon, amikor a szerencsétlen teremtések közül valamelyik elhal. Ilyenkor bizalmas asszonybeszédéből kiderül, hogy a határ fekete kísértete, az úgynevezett „kulcsos asszony“, aki ezüst kulcsával henegeve magyarázza a menyecskéknek, hogy többet tud, mint száz orvos és úgy megkönnyít mindenkét, mint a pinty. A kulcsos asszony elsorolja eskü alatti titoktartás mellett áldozatának, hogy eddig kiken segített s addig bátorítja félő asszonytársát, míg az kezébe nem adja magát néhány pengőért.

A módosabb asszonyok nem alacsonyodnak le ennyire. Ezeknek külön orvosuk van a városban, kizárólag az ilyen esetek elintézésére. A vagyonos parasztasszony egész nyíltan megmondja, hogy egy százasért szabály-